

Socialkonstruktivisme som videnskabsteori

Sisyfos´ videnskab

Wenneberg, Søren Barlebo

Document Version
Final published version

Publication date:
2002

License
CC BY-NC-ND

Citation for published version (APA):
Wenneberg, S. B. (2002). *Socialkonstruktivisme som videnskabsteori: Sisyfos´ videnskab*. Department of Management, Politics and Philosophy, CBS. MPP Working Paper No. 2/2002

[Link to publication in CBS Research Portal](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us (research.lib@cbs.dk) providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Download date: 18. Sep. 2024

Socialkonstruktivisme som videnskabsteori
- Sisyfos' videnskab

Søren Barlebo Wenneberg

WP 2/2002

Januar 2002

MPP Working Paper No. 2/2002 ©

January 2002

ISBN: 87-91181-04-6

ISSN: 1396-2817

Department of Management, Politics and Philosophy

Copenhagen Business School

Blaagaardsgade 23B

DK-2200 Copenhagen N

Denmark

Phone: +45 38 15 36 30

Fax: +45 38 15 36 35

E-mail: as.lpf@cbs.dk

www.cbs.dk/departments/mpp

Socialkonstruktivisme som videnskabsteori

- Sisyfos' videnskab

Af Søren Barlebo Wenneberg

Socialkonstruktivismen har både et dekonstruerende og et konstruktivt potentiale. For selv om den på den ene side demaskerer det nuværende ideologiske billede af videnskaben, så indeholder den på den anden side samtidig kimen til en ny produktiv forståelse af videnskaben. En forståelse hvor videnskaben ikke er noget endeligt eller en gang for alle etableret. En forståelse hvor videnskab tværtom er lig med en evig stræben og et uendeligt arbejde efter at skabe en umulig vished om virkelighedens dybere sammenhænge. Et billede af videnskaben som egentlig passer godt med videnskabsfolkenes selvforståelse. De søger sammenhænge og vished vel vidende, at de aldrig vil kunne være absolut sikre. Det umulige i projektet og den umiddelbare meningsløshed er netop det der i den sidste ende gør den evige og altfortærende søgen meningsfuld. Hermed er det oplagt at opkalde denne videnskabsforståelse efter Sisyfos, som vi - efter Camus' fortolkning – må opfatte som lykkelig på trods for hans umiddelbare meningsløse stræben efter at få stenen til at hvile på bjergets top.

I denne artikel vil jeg kort forsøge at vise denne dobbelthed - hvordan socialkonstruktivismen både dekonstruerer det traditionelle videnskabsbillede og giver grundlaget for en ny forståelse. Dette vil jeg gøre ved først at vise, hvordan dekonstruktionen foregår. Dernæst vil jeg sandsynliggøre, hvordan der eksisterer mange og meget forskellige socialkonstruktivismen. Derefter vil jeg prøve at give en forklaring på, hvorfor så mange unge forskere inden for humaniora og samfundsvidenskab vælger socialkonstruktivismen. Dette vil tage form af et glidebane-argument – man starter med en uskyldig antagelse og ender i en radikal position – uden at vide hvordan man skulle kunne stoppe undervejs. Men netop indsigt i, at man bør stræbe mod at undgå glidningen på trods af at det ikke lader sig gøre, udgør udgangspunktet for Sisyfos' videnskab.

Den nøgne videnskab

Når socialkonstruktivismen dekonstruerer den traditionelle videnskabsforståelse, er det den nøgne videnskab, der står tilbage. En videnskab som ikke er indhyllet i et ideologisk slør. Lad os se hvordan.

Videnskabens udvikling er og har altid været tæt forbundet med en stigende grad af naturalisering (Collin 2001). Forestillingen har været at videnskaben med sine empiriske metoder kan afdække virkeligheden uafhængig af religiøst og ideologisk slør. Den sidste rest af ikke-naturaliseret territorium har været videnskaben selv. Her var det kun filosoffer og videnskabshistorikere, der havde adgang og ret til at udtale sig. I den sidste halvdel af det forrige århundrede blev dette monopol brudt – og netop af de såkaldte socialkonstruktivistiske videnskabssociologer. Videnskabens egne empiriske metoder blev rettet mod videnskaben selv. Med overraskende resultater.

En reaktion på disse resultater er at afvise dem med udgangspunkt i, at man som praktiserende videnskabsmand eller som filosof og dermed som ekspert i erkendelse ved bedre. En reaktion der lider under, at man så selv underkender videnskabens metodiske styrke. En anden reaktion er, vi videnskabsfolk må lære at leve med disse resultater, selvom de i første omgang udfordrer vores egne barnetro.

Hvad fandt man da ud af? Væsentligst er at en række af de typiske forestillinger blev problematiseret. Lad mig nævne tre – som selvfølgelig hænger sammen, men som her skilles ad.

Videnskaben som dommer om viden:

For det første blev troen på, at videnskaben i den sidste ende kunne være dommer angående forholdet mellem vores samfundsmæssige viden om virkeligheden og virkeligheden selv, problematiseret.

Videnskabens projekt har været anskuet, som at finde frem til den sande viden om virkeligheden. Dette har man ikke kunne overlade til ”almindelige” folk selv. De var indlysende ofre for ideologi og en række forvridende interesser og faktorer. Det sociale forurenede så sige erkendelsen. Videnskaben skulle netop undgå denne forurening. Gennem en række metodiske forskrifter kunne objektiv erkendelse opnås og gennem videnskabens lange seje træk kunne sikker viden efterhånden fremelskes. Sandhed blev resultatet. Hvis man skulle forstå videnskab som institution og som proces, skulle man altså sætte sig ind i sandheds-, objektivitets- og metodologi-problematikkerne.

Indtil omkring 1970 var det altså filosofernes gebet at forstå og diskutere, hvad videnskab var og burde være. Videnskabsteori var en del af epistemologien. To diskussioner var de væsentligste at forholde sig til, hvis man skulle forstå videnskaben. For det første sandhedsdiskussionen. Hvordan sikrer man at viden korresponderer med virkeligheden. For det andet objektivitetsdiskussionen. Hvordan sikrer man, at viden afspejler virkeligheden og ikke det subjekt, der formulerer denne viden. Begge diskussioner blev diskuteret meget abstrakt og generelt, som involverende generelle erkendelsesteoretiske og ontologiske spørgsmål.

Men hvis videnskabsfilosofiens udvikling fra positivismen til socialkonstruktivismen – over Popper, Kuhn, Lakatos og Feyerabend – viser noget, er det at sandhedsproblematikken ikke er så simpel igen. Ja – faktisk er hele måden at begribe problemstillingen på problematisk. For det fundamentale skel mellem vores viden og virkeligheden er ikke let at opretholde. Det er i hvert fald ikke videnskabens udgangspunkt og grundlag. Tværtimod er dette skel – hvis det overhovedet er muligt – resultatet af videnskabens udvikling og aktivitet. Videnskaben flytter løbende grænsen mellem vores ideologiske og samfundsmæssige viden og virkeligheden selv. En gang havde vi både viden om hekse og hekse i virkeligheden. Nu indeholder virkeligheden ikke længere hekse, der er kun viden om hekse. Allerede Kuhns paradigmebegreb og hans inkommensurabilitetstese peger tydeligt i den retning, at skellet mellem vores forestillinger om virkeligheden og virkeligheden ikke er simpelt (Kuhn 1973).

Nu kunne man vælge at sige, at videnskaben ikke beskæftiger sig med virkelighedens beskaffenhed, men kun med justificering af videnspåstande. Dette er dog heller ikke uden problemer. For Wittgensteins arbejde med sprogspil og regelfølge vanskeliggør hele forestillingen om, at regler kan fortolkes uden at være forankret i en social praksis (Wittgenstein, 1994). Nu kunne man så hævde at den videnskabelige praksis (habitus) netop var objektiv og fri af forvrængende sociale interesser. Men netop socialkonstruktivisternes casestudier af konkrete videnskabelige arbejder vanskeliggør denne idealistiske forestilling. Videnskabsmænd er mindst lige så interesseladede som alle andre – måske endda mere end gennemsnittet. Socialklasser, religiøse overbevisninger, politiske tilhørsforhold og professionelle interesser spiller ind på de videnskabelige aktiviteter. Videnskabsteoriens forskrifter om objektivitet og værdifrihed kan meget nemt falsificeres med empiriske studier. Eksempler er studier af områder som man tidligere opfattede som videnskabelige: f.eks. frenologien og statistik (MacKenzie, 1981).

Interessant er også Shapins bog ”A social history of truth” (1994). Hans pointe i denne bog er, at den moderne videnskab institutionaliseres i 1600-tallets England. Dette sker via de engelske gentlemen, som via deres sociale praksisser passer godt til at være pålidelige sandhedsvidner for virkeligheden (Shapin, 1994). Disse gentlemen levede således ofte af afkastet fra deres godser, som de ikke havde den store interesse i, men som alligevel sikrede deres økonomiske situation – og muliggjorde konstruktionen af udstyr. Denne økonomiske, sociale og politiske situation sikrede således deres ”interesseløse position” som man efterfølgende har kaldt objektiv.

Videnskabens grænser:

Den anden forestilling som er blevet problematiseret er forestillingen om grænser. Videnskabens grænser. Ideen om en grænse mellem videnskaben og andre former for videnskabelse – f.eks. religiøse eller politiske – kommer frem som en ide om, at selvom man måske ikke kan bevise en videnspåstand, så kan man da i hvert fald se om den er opstillet på en videnskabelig måde. På denne måde kunne man stadig skelne mellem videnskabelige viden og anden form for viden.

Positivisternes bud på en grænse var ideen om et demarkationskriterium. Deres konkrete bud på et demarkationskriterium var meningskriteriet – at udsagn kunne ledes tilbage til empiriske observationer. Demarkationstanken er vigtig, fordi den understøtter ideen om, at videnskab er en helt speciel aktivitet, som kan afgrænses fra andre aktiviteter ved at blive udøvet på en helt speciel facon.

Demarkationstanken er også tilstede hos Karl Popper. Popper tog et anderledes udgangspunkt end positiverne. I stedet for at se induktionsproblemet som et problem, man skal forsøge at løse eller at råde bud på, så han det som et vilkår man ikke kan ændre. Induktion er en logisk ugyldig slutningsform og kan derfor ikke være basen for videnskaben, som skal være sikker og objektiv. ”Løsningen” bestod i at vende problematikken om. Man skal ikke søge at begrunde og verificere udsagn, men forsøge at falsificere hypoteser. Det er videnskabens grundlag, og demarkationskriteriet for al god videnskab er således, hvorvidt et udsagn lader sig falsificere empirisk. Udsagn, viden, hypoteser eller teorier, der ikke lader sig falsificere empirisk, er uvidenskabelige.

Forestillingen om et demarkationskriterium – det være sig positivisternes meningskriterium eller Poppers falsifikationskriterium – er dog ikke nem at opretholde i dag. Selv en mere sofistikeret falsifikationisme som Lakatos’ er hverken særlig rammende som en beskrivelse af, hvad der rent faktisk foregår i praksis, eller særlig foreskrivende for, hvordan god videnskab burde praktiseres.

Grænsen mellem videnskab og ikke-videnskab er heller ikke nem at genfinde i praksis. Socialkonstruktivisternes historiske studier viser, at denne grænse mere har form af en efterrationalisering ud fra nutidige kriterier for, hvad der er god videnskab. Frenologi og eugenik var, da de blev praktiseret, indbegrebet af god videnskab. Det er kun i bakspejlet, at man kan se en tydelig ikke-videnskabelighed. Ligeledes er grænserne mellem videnskab og samfund, vidensproduktion og vidensanvendelse, samt mellem grundvidenskab og anvendt videnskab blevet problematiseret (Gibbons m.fl. 1994; Nowotny m.fl. 2001). I stedet for at se disse grænser som naturlige og eksisterende, ses de som resultatet af ”boundary work” (Gieryn, 1999), der netop har politiske bevæggrunde. Resultatet er, at videnskaben ikke længere kan ses som et bestemt fysisk og rumligt territorium, men i stedet må ses som en social institutionel aktivitet, der hele tiden har behov for at skabe en forestilling om ”det andet” (det samfundsmæssige, det anvendte, det ikke-videnskabelige osv.).

Videnskab som abstrakt system

Troen på videnskaben som et abstrakt system er den tredje forestilling, som er kommet under angreb. Ofte har et svar på de foregående socialkonstruktivistiske problematiseringer været, at det kan da godt være, at videnskaben er fyldt med forskere med interesser, at objektivitet og sandhed er problematisk at finde i praksis, at grænserne er flydende osv., men videnskaben er netop andet og

mere end summen af de praktiserende forskere. Man løfte så at sige videnskaben op på et højere niveau.

Videnskaben er eksempelvis hos Polanyi (1974) et spirituelt system, og hos Popper tales der om "knowledge without a knower" (hans tredje verden), eller man taler mere generelt om et "view from nowhere". Ligesom markedet har en usynlig hånd, har videnskaben også række funktionelle sociale institutioner, der producerer et overgribende system. Mertons CUDOS-normer er et godt eksempel på denne forestilling.

Merton anskuede sociale systemer ved at se om deres dele er funktionelle eller dysfunktionelle i forhold til systemets overordnede funktion. Dette perspektiv styrede også hans syn på videnskaben, som han så som et overordnet system med det formål at producere bekræftet og kumulativ viden. Og i dette perspektiv er CUDOS-normerne funktionelle. De understøtter systemets overordnede funktion – og så betyder det ikke så meget, at de enkelte forskere ikke følger normerne, hvis bare konsekvensen for systemet som helhed er, at det opfylder sin funktion. Tankegangen kan sammenlignes med Adam Smiths "usynlige hånd". Den enkelte følger muligvis ikke normerne, men den samlede effekt af alle de individuelle handlinger, når de løber sammen, er et abstrakt system, der ser ud til at fungere, som om normerne var gældende.

Hermed er Mertons udgangspunkt at gå væk fra den enkelte videnskabsmand/kvinde (ligesom Popper) – og hans eller hendes individuelle dyder - og i stedet se videnskabens sociale orden og autoritet som bestemt af upersonlige normer og institutionelle balancer og ordener (Merton 1938; Merton 1957). Videnskaben bliver til en abstrakt størrelse, der ikke er afhængig af de enkelte forskere. I stedet er det sociale faktorer, der holder dette abstrakte system i gang. Nu er det sociale pludselig ikke forurenende faktorer for videnskaben, men de faktorer der holder den virkelige videnskab – videnskaben som abstrakt system – oppe.

Denne tanke er også blevet vanskeligere at opretholde. Både som følge af naturaliseringen af videnskabsforståelsen selv og som en følge af udviklingen inden for moderne samfundsteori. I stedet for abstrakte systemer synes der mere at være tale om lang række sociale institutioner med historier og løbende legitimeringsdiskurser. Og netop her kommer en anden socialkonstruktivistisk position også ind i forståelsen af videnskaben – f.eks. gennem forfattere som Foucault, Derrida og Deleuze. Hermed bliver der også en tendens til at se mere traditionelle videnskabsforståelser som ideologier – der måske nok ikke er særlig beskrivende for den faktiske aktivitet, som de plæderer at beskrive, men yderst samfundsmæssige funktionelle.

Resultatet af disse tre problematiseringer er altså et mere nøgternt syn på videnskaben, der lidt nøgen står tilbage som en række sociale institutioner, der på ingen måde adskiller sig radikalt fra andre sociale institutioner. Videnskaben har intet privilegeret udgangspunkt, nogen selvindlysende

grænse eller særlig ophøjethed over sig. Den består i den sidste ende også af en række sociale institutioner, der ikke kan begrunde sig selv.

En typologi over socialkonstruktivismen

Inden vi skal se på, hvad denne socialkonstruktivistiske demaskering af det traditionelle videnskabsbillede medfører, er det vigtigt at kunne mellem forskellige former for socialkonstruktivisme. I det følgende vil ikke mindre end ti former for socialkonstruktivisme blive fremlagt – af disse ti er otte af dem beskrevet mere udførligt i (Wenneberg 2000).

Den mest udbredte og mindst prætentiose form for socialkonstruktivisme er *det kritiske perspektiv* (soc. 1) Her er pointen, at man udelukkende siger, at man er kritisk overfor naturligheder eller noget man tager for givet. Eksemplet kunne være, at man ikke opfatter sorg-adfærd udelukkende som en naturlig kropsreaktion, men som også kulturelt påvirket. Det er ofte denne form for socialkonstruktivisme, som folk finder tillokkende. Den siger, at man ikke skal tage overfladen – det naturlige – for givet, men lede bagved efter de oprindelige/faktiske mekanismer og sammenhænge. Som detektiven der finder det rette mønster bag ved det falske ydre. Ofte rettes denne form for socialkonstruktivisme mod områder, som menes være bestemt af naturen eller det fysiske, og som i stedet afsløres som socialt bestemt.

Når det kritiske perspektiv rettes mod et område, så opløser de vante strukturer og konturer sig. Virkeligheden bliver så at sige flydende. Måske vil man pege på noget socialt bag ved de vante strukturer, men dette sociale kan selv udsættes for det kritiske perspektiv. Man kan håndtere dette ved, at man igen fæstner virkeligheden i en teori for det sociale. Denne teori genindfører så en ny fast grund, hvor virkelighedens elementer er fastlagt af teoretisk vej. Denne teori kan selvfølgelig se ud på meget forskellig måde, og behøver absolut ikke være socialkonstruktivistisk, men kan være det. En *socialkonstruktivistisk samfundsteori* (sociologisk teori) vil lægge vægt på, at samfundet er udtryk for en menneskelig konstruktion. Denne kan forekomme i forskellige versioner: en hvor *det sociale skabes på en grund af materialitet* (soc. 2) (Marx-traditionen og ses hos Berger og Luckmann), og en hvor *det sociale skaber sig selv* (soc. 3) (ses f.eks. hos Foucault). Der kan også være forskelle angående hvorvidt det sociale skabes via enkeltindividerne eller er kollektivt i udgangspunktet.

Som det ses hos Berger og Luckmann (1966) kan man forsøge at differentiere sin samfundsteori fra den epistemologiske diskussion, der følger af, at man anvender en af de konstruktivistiske samfundsteorier på vidensinstitutionen selv. Men den epistemologiske diskussion følger naturligt. Den *epistemologiske socialkonstruktivisme* siger således, at også *viden er konstrueret socialt* – og dermed skal udsættes for sociologisk forklaring. Denne socialkonstruktivisme findes i to varianter – en der fokuserer på *viden om den sociale verden* (soc. 4) (sociale fakta) og en der fokuserer på *viden*

om den fysiske verden (soc. 5) – denne findes typisk i den version, som blev skitseret i det ovenstående, hvor det handlede om en *socialkonstruktivistisk videnskabsteori* (soc. 6) – hvor vægten ligger på den videnskabeligt producerede viden om det fysiske.

Som en naturlig konsekvens og forlængelse af den epistemologiske diskussion om socialkonstruktivisme begynder man også at diskutere problemstillingens ontologiske side. Hvorvidt ikke bare viden om verden, men *verden selv er socialt konstrueret*. Denne udgave af socialkonstruktivismen findes også i to former. Den ene siger, at *den sociale verden er socialt konstrueret* (soc. 7) – f.eks. i betydningen at al menneskelig handlen har et videnselement knyttet til sig. Den anden siger, at *den fysiske verden er socialt konstrueret* (soc. 8) igennem vores erkendelse af den – en idealistisk position.

En socialkonstruktivistisk position kan også bestemmes ved at tage udgangspunkt i, at vi er med til at konstruere vores virkelighed – ikke bare gennem ubevidst evolution. Men også gennem bevidst refleksion. Denne indsigt bringer også en *etisk refleksion* (soc. 9) med sig. At vi må engagere os, være kritiske og tage ansvar for vores sociale konstruktioner.

En sidste socialkonstruktivisme, som måske nok allerede ligger i soc. 3 (at det sociale skaber sig selv), men som eksplicit kan udfoldes til at være en filosofisk verdensanskuelse og dermed mere end en sociologisk teori, er den socialkonstruktivisme, der afviser, at der uden for de sociale konstruktioner er nogen fysisk realitet. Det er den *totale socialkonstruktivisme* (soc. 10). Den kan udtrykkes forskelligt, men i dag udtrykkes den ofte i diskursanalytiske termer. Ikke alene skaber det sociale det sociale, men vi er bundet til det sociale i en sådan grad, at vi ikke alene er henvist til det sociale i praksis, men også i tænkningen. Vi kan end ikke tænkes os noget uden for det sociale.

Den socialkonstruktivistiske glidebane

Når nu socialkonstruktivisme-typologien er på plads, kan vi bedre forstå, hvorfor så mange unge forskere bliver socialkonstruktivister. Og hvordan det hænger sammen med den nøgne beskrivelse af videnskaben. For netop disse to indsigter har tilsammen omsiggribende konsekvenser for videnskabens videnskabelige autoritet. Ikke mindst inden for samfundsvidenskaberne. Naturaliseringen og dens opgør med troen på et privilegeret udgangspunkt kaster forskeren ud på epistemologisk glatis. Lad mig kort gennemgå hvordan dette sker i tre trin.

Den gode samfundsforsker er altid kritisk overfor naturligheder og selvfølgeligheder. Man skal forsøge at aflure virkeligheden og afsløre naturligheder som falske. En god kritisk samfundsforsker opløser så at sige den naturlige virkelighedsopfattelse. På den måde er alle gode samfundsforskere opdraget til at være socialkonstruktivist af type 1 slagsen. Dette er første trin, og så langt er der ingen problemer.

Men samtidig efterlader den gode samfundsforsker vores virkelighedsopfattelse i en noget udflydende form. Når de naturlige kategorier er væk, flyder virkeligheden ud. Når vores oplevelse af sorg som noget privat, individuelt og kropsligt opløses og dekonstrueres, hvad er sorg så? Og hvad er der ”nedenunder” dette epi-fænomen? Det er i denne situation, at den gode samfundsforsker begynder at teoretisere. Virkeligheden lægges igen fast gennem en række teoretiske forudforståelser. De findes i mange udgaver. Nogle socialkonstruktivistiske (soc. 2 og soc. 3), andre ikke. Berger og Luckmanns teori er et eksempel på en blanding. Her er sorg en internaliseret social institution. Dette er det andet trin, og her er der heller ikke nogen problemer. Måske kan man være uenighed om, hvorvidt en sådan socialkonstruktivistisk social teori er korrekt, men den er absolut ikke udtryk for dårlig videnskab eller andet slemt – tvært om.

Disse teorier om det sociale kan så rettes mod den sociale institution, vi kalder viden. Hermed bliver viden til eksempelvis internaliserede objektiverede og legitimerede eksternaliseringer af menneskelig adfærd (soc. 4 og soc. 5). Dette er i og for sig uproblematisk forudsat, at man kan opretholde en distinktion mellem det vi i samfundet kalder ”viden” og så viden i sin filosofiske og epistemologiske forstand, som viden om virkeligheden (”justified true belief”). Dette er præcis, hvad Berger og Luckmann gør i deres bog. Men det er lige her, at problemerne begynder. For den instans, der skulle opretholde og indfri dette skel mellem det vi opfatter som viden og så rigtig – altså sand – viden, er netop videnskaben. Og vel at mærke en privilegeret videnskab, der kan levere den objektive sandhed. Den videnskab der er behov for, for at lave dette skel, er ikke bare en helt almindelig social institution. Der er behov for en instans, der hæver sig op over det menneskelige og det sociale. Som Popper, Polanyi og Merton gerne ser videnskaben. Men det er netop dette videnskabssyn som de socialkonstruktivistiske videnskabssociologer gør op med. Den nøgne videnskab kan ikke levere dette guddommelige bidrag.

En af de væsentligste konsekvenser af dette er, at videnskabelig viden også må ses som en social institution (soc. 6), der i den sidste ende ikke er begrundet gennem andet end troen på den og dens fortsatte tilstedeværelse. Det klassiske videnssociologiske relativismeproblem dukker hermed op. Videnskabelig viden er ikke særligt begrundet, og har i den sidste ende ingen epistemologisk fortrinsret over for f.eks. pseudo-videnskabelige videnspåstande.

Man starter som god kritisk samfundsforsker og ender som relativist. Det er, hvad jeg kalder den socialkonstruktivistiske glidebane. Den er ingen naturlige steder, hvor man kan hoppe af undervejs. I hvert fald ikke, når videnskaben ikke længere kan skelne mellem samfundsmæssige viden og rigtig (videnskabelig) viden. Ja – faktisk kan glidebanen fortsætte længere endnu. Man kan – også på baggrund af videnskabsforståelsens seneste udviklinger – få så store problemer med at skelne mellem viden og virkelighed, at man ender i en ontologisk idealisme, hvor også virkeligheden selv er socialt konstrueret (soc. 7, soc. 8 og soc. 10).

Hvad kan vi lære af dette?

For det første kan vi bruge det til at forstå, hvorfor så mange unge forskere ubekymret bekender sig til socialkonstruktivismen. De starter forståeligt og acceptabelt nok på toppen af glidebanen (soc. 1), og så glider de lidt ned af banen. Det er faktisk formålet med videnskaben – at opløse nogle af de traditionelle forestillinger. Førhen ville de dog så stoppe – netop fordi de var videnskabelige. Videnskaben i sig selv ville levere et grundlag, som ikke kunne relativiseres. Men det er netop dette uproblematisk grundlag der nu er væk. Derfor er der ikke længere nogen naturlig stoppeklods, der gør at man undgår at havne i en relativistisk position. Mange af socialkonstruktivismens tilhængere har på grund af de mange forskellige socialkonstruktivismen ikke lige øje for skellet mellem det uproblematisk udgangspunkt og den radikale erkendelsesteoretiske relativisme, som de ender i, og derfor erklærer de ubekymret deres socialkonstruktivistiske ståsted.

For det andet kan vi bedre forstå, hvad det er, der gør socialkonstruktivisterne så udsældte, at man ligefrem er endt i en ”science war”, hvor alle gode videnskabsfolk og filosoffer har samlet sig for at protestere imod denne demaskering af videnskaben. Socialkonstruktivismen har med deres empiriske studier fjernet det traditionelle uproblematisk grundlag som sikrede, at videnskaben kan levere det grundlag den gerne skulle levere. Så reaktionen er forståelig, men samtidig selv noget undergravende, da man i den sidste ende gør sig klogere end dem, der har studeret videnskaben med videnskabelige metoder.

Videnskab som Sisyfos-arbejde

Jeg er af den overbevisning, at videnskabens privilegerede status er tabt. Den bundede i et ideologisk videnskabssyn, som vi ikke længere kan opretholde. På den anden side må vi også indse, at relativismen er et stort problem. For videnskabens funktion i samfundet – som vi inden for videnskabsstudierne også er begyndt at få øjnene op for (Gibbons m.fl. 1994; Nowotny m.fl. 2001) – er netop at levere viden, der er tillid til og som derfor er ”social robust”. Og en videnskab der hele tiden leverer to modstridende svar på alle spørgsmål er ikke tillidsvækkende (i hvert fald ikke indtil videre). Vores retssystem har f.eks. ikke plads til denne ambivalens. Relativismen skal altså håndteres. Men ikke som et filosofisk problem, men som et socialt. Vores samfund, specielt dets ekspertkultur og professionsbaseret er baseret på, at vi kan finde et svar, der er tillidsvækkende. En videnskab, der ikke kan finde et svar, er ikke en brugbar videnskab. Hvis der findes flere videnspåstande, som alle kan være lige gyldige, vil de institutioner, der er baseret på den videnskabelige viden, blive handlingslammede. De er baserede på, at de netop ikke arbitrært og viljesmæssigt skal tage stilling, men at de kan basere deres handlinger på viden og fornuft.

Det er lige præcis her, at socialkonstruktivismen byder sig til på konstruktiv vis. Den er ikke bare med til at rive videnskaben ”ned fra piedestalen”, den kan også være med til at opretholde

videnskaben som social funktionel. For socialkonstruktivismen indeholder en opbyggelig pointe i sig: vi kan skabe de sociale institutioner, som vi har behov for. Videnskaben er ikke bare en social institution der evolutionært udvikler sig den. Den kan også designes intentionelt, så den kan opfylde vores samfundsmæssige behov.

Sociale konstruktioner skal altså designes således, at vi kan håndtere relativismen. Vi må skabe ”sociale rum”, hvor sandhed som ”regulativt ideal” stadig er gældende som en social norm, og hvor objektivitetsnormen kan bruges til at diskvalificere forvrængende sociale interesser, hvis de kan identificeres. Sociale rum fyldt med kritik og tillid bliver hermed videnskabens grundlag. Kritik af noget, som kun er muligt fordi man samtidig har tillid til noget andet, som man så kritiserer ud fra.

Ved at være baseret på sådanne designede sociale institutioner, som indsocialiseres gennem forskeruddannelse og lignende, kan videnskaben håndtere relativismen. Den kan som social institution designes på en sådan måde, at den stadig kan levere troværdig viden til samfundet. Hvis vi ved, at videnskaben er baseret på en tro på sandheden er opnåelig, og hvis vi ved, at videnskaben som institution er det aktuelt bedste forsøg på at indfri denne tro, så risikerer vi at have tillid til den. Men det kræver konstant arbejde. Stædigt må vi hele tiden forsøge at komme op ad glidebanen – vel vidende at det principielt ikke lader sig gøre. Men selv om det filosofisk er absurd, er det samfundsmæssigt tilstrækkeligt til at være funktionelt. Og som Camus siger, må vi betragte Sisyfos som lykkelig. Den moderne oplyste forsker bærer sin relativistiske byrde med et smil.

Den nye videnskabssyn ser altså videnskaben som en social institution – hverken mere eller mindre. Men det er den sociale institution, hvor man gjort mest for at sikre, at vidensproduktionen ikke kun er en afspejling af egne sociale interesser. At man kan tage ved lære af egne fejl, og at institutionen hele tiden udsætter sig selv for kritik og reflekterer over sin egen rolle. Moderne videnskabsforskning studerer netop hvordan dette foregår. Den ser på forskernes tænkning, de sociale strukturer (normer, stratifikation osv.), økonomiske ressourcer, politiske agenda osv. Den ser heller ikke videnskaben som isoleret fra resten af samfundet, men tværtimod som en central samfundsmæssig institution, der på utallige måder altid-allerede er bundet op i en konkret samfundsmæssig kontekst. Tilbage står en videnskabsforståelse, der ikke længere har andet tilbage i sig end kravet om en uendelig åbenhed over for kritik og refleksion. Videnskabeligheden er bundet til denne åbenhed, som aldrig kan stilles endegyldigt tilfreds. Den må hele tiden fornys – som stenen der ruller ned på den anden side af bjerget.

Referencer

Berger, Peter L. og Luckmann, Thomas (1966): *Den samfundsskabte virkelighed*, Lindhardt og Ringhof.

Collin, Finn (2001): *Oplæg til filosofiforeningens årsmøde*.

Gibbons, Michael m.fl. (1994): *The new production of knowledge*. Sage.

Gieryn, (1999): *Introduction and Epilogue of: Cultural Boundaries of Science: Credibility on the Line*. In *Cultural Boundaries of Science: Credibility on the Line*. University of Chicago Press.

Kuhn, Thomas S. (1973): *Videnskabens revolutioner*. Fremad. Oprindeligt 1962.

MacKenzie, D.A., (1981): *Statistics in Britain 1865-1930. The Social Construction of Scientific Knowledge*. Edinburgh University Press.

Merton, Robert K. (1938): *Science, Technology and Society in Seventeenth century*. Howard Eertig.

Merton, Robert K. (1957): *Social Theory and Social Structure*, specielt kap. XIV. XVIII og XX. Free Press, Glencoe.

Nowotny, Helga m.fl. (2001). *Re-Thinking Science*. Polity Press.

Polanyi, Michel (1974): *Personal knowledge*. University of Chicago Press.

Popper, Karl (1995): *The Logic of Scientific Discovery*. Routledge. Oprindeligt 1934.

Shapin, Steve (1994): *A social history of truth*. University of Chicago Press.

Wenneberg, Søren (2000): *Socialkonstruktivisme – positioner, problemer og perspektiver*. Samfundslitteratur.

Wittgenstein, Ludwig (1994): *Filosofiske undersøgelser*, Munksgaard/Rosinante.